

MUSTAQILLIK DAVRI DRAMATURGIYASI

Qosimova Sayyora Oromijonovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tum ani 1-son texnikum.

Ona tili va adabiyot

qosimovasayyora17@gmail.com

99891 405 21 11

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi mustaqillik davri (1991 yildan hozirgi kungacha) o'zbek dramaturgiyasining shakllanishi, janroviiy-uslubiiy o'zgarishlari, milliiy qadriyatlarining badiiiy ifodasi va ijtimoiy-ma'naviiy muammolarining talqiniga bag'ishlangan. Tadqiqotda tarixiiy drama, ijtimoiy drama, tragikomediya va postmodern elementlarining sintezi tahlil etiladi. Yetakchi dramaturglar (Usmon Azim, Hurshid Davron, Abduqodir Hayit, Odil Yo'qubov, Abdulla Oripov va boshqalar)ning asarlari misolida dramaturgiyaning milliiy o'zini anglash jarayonidagi roli ko'rib chiqiladi. Maqola adabiyotshunoslik, teatrshunoslik va madaniyatshunoslik sohalari uchun nazariiy va amaliy ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: mustaqillik davri, o'zbek dramaturgiyasi, tarixiiy drama, janr modifikatsiyasi, milliiy identifikatsiya, ijtimoiy-ma'naviiy konflikt, teatr san'ati.

Kirish

O'zbekistonning 1991 yilda davlat mustaqilligini e'lon qilishi adabiyot va san'at sohasida tub o'zgarishlarga olib keldi. Dramaturgiya — hayot haqiqatining sahnaviy shakli sifatida bu davrda milliiy o'zini anglash, tarixiiy merosni qayta kashf etish, zamonaviy jamiyat muammolarini ko'tarish va umuminsoniiy g'oyalarni ifodalashning eng ta'sirli vositalaridan biriga aylandi.

Sovet davrida dramaturgiya ko'pincha sotsialistik realizm doirasida cheklangan bo'lsa, mustaqillik yillarida u erkin ijodiy izlanishlar, milliy qadriyatlar va jahon dramaturgiyasining ilg'or an'analari sintezi bilan rivojlandi. Ushbu maqolada mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasining asosiy tendentsiyalari, janr xususiyatlari, yetakchi ijodkorlar va asarlar chuqur tahlil etiladi.

Nazariy asoslar va tarixiy kontekst

O'zbek dramaturgiyasining ildizlari jadid davriga (XX asr boshi) borib taqaladi. Mahmudxo'ja Behbudiyning «Padarkush» (1911) asari o'zbek milliy dramasi poydevori hisoblanadi. Hamza Hakimzoda Niyoziy, Abdulla Avloniy, Abdurauf Fitrat va Abdulla Qodiriyning pyesalari ma'rifatparvarlik g'oyalarini sahnaga olib chiqdi.

Sovet davrida dramaturgiya (Uyg'un, I. Sulton, M. Shayxzoda va boshqalar) ko'pincha ideologik vazifalarni bajardi. Mustaqillik davrida esa dramaturgiyada quyidagi o'zgarishlar ro'y berdi:

Ideologik cheklovlardan ozod bo'lish;

Tarixiy mavzularga keng qaytish;

Milliy va umuminsoniy qadriyatlarning uyg'unlashuvi;

Jahon dramaturgiyasi (frantsuz, nemis, ispan) tajribasini o'zlashtirish.

Asosiy rivojlanish tendentsiyalari

1. Tarixiy dramaturgiyaning gullab-yashnashi

Mustaqillik yillarida tarixiy mavzularga bo'lgan qiziqish keskin ortdi. Jaloliddin Manguberdi, Amir Temur, Alisher Navoiy, Imom al-Buxoriy, Zaxiriddin Muhammad Bobur kabi siymolar haqidagi asarlar yaratildi.

Odil Yo'qubovning tarixiy dramalarida o'tmish voqealari orqali hozirgi ma'naviy-axloqiy muammolar talqin etiladi. Abdulla Oripovning «Sahibqiron» she'riy dramasi Amir Temur obrazining chuqur falsafiy talqinini beradi. Bu asarlar milliy g'ururni oshirish va tarixiy xotirani tiklashda muhim rol o'ynaydi.

2. Zamonaviy ijtimoiy-ma'naviy dramaturgiya

Dramaturgiyada oilaviy qadriyatlar inqirozi, yoshlar tarbiyasi, globalizatsiya ta'siri, Orol fojiasi, ma'naviy qashshoqlik, korruptsiya va ekologik muammolar keng o'rin oldi. Usmon Azim, Hurshid Davron va Erkin A'zamning asarlarida ijtimoiy tanqidiy ruh kuchaydi. Tragikomediya janri orqali hayotning murakkab ziddiyatlari ochib beriladi.

3. Janr va uslubiy izlanishlar

Janr modifikatsiyasi: An'anaviy drama, tragediya va komediya bilan birga postmodern elementlar, simbolizm, absurd va folklor motivlari sintezi kuzatilmoqda.

Shakliy o'zgarishlar: Monologlarning kuchayishi, sahnaviy vaqt va makonning dinamikasi, multimediyaviy vositalarining qo'llanishi.

Til va uslub: Adabiy norma bilan dialekt, so'zlashuv va sleng elementlarining uyg'unlashuvi.

Jahon dramaturgiyasi tajribasi (epik teatr, total teatr) o'zbek asarlarida ijodiy o'zlashtirilmoqda.

Yetakchi dramaturglar va asarlar

Mustaqillik davri dramaturgiyasida Usmon Azim, Hurshid Davron, Abduqodir Hayit, Shavkat Rahmon, Sa'dulla Qodir, Mirza Ahmad va Erkin A'zamning hissasi katta. Ularning asarlari milliy identifikatsiya va inson-jamiyat munosabatlarini chuqur ochib beradi.

Qoraqalpoq dramaturgiyasida To'lepbergen Qayipbergenov, Qalliboy Rahmonov, K. Matmurotov kabi ijodkorlarning «Edige», «Aydos bobo» va boshqa asarlari mustaqillik ruhini aks ettiradi.

Dramaturgiya va teatr san'atining o'zaro aloqasi

Yangi pyesalar Toshkent davlat akademik drama teatri, Samarqand, Farg'ona, Andijon va boshqa viloyat teatrlarida muvaffaqiyatli sahnaga qo'yilmoqda. Mustaqillik mavzusidagi spektakllar ma'naviy-ma'rifiy tarbiyada muhim o'rin tutadi. Xalqaro teatr festivalarida o'zbek dramaturgiyasining ishtiroki kengaymoqda.

Amaliy va didaktik ahamiyati

Mustaqillik davri dramaturgiyasi yosh avlodni vatanparvarlik, insonparvarlik va ma'naviy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim vosita hisoblanadi. Universitetlarda va maktablarda bu asarlarni o'rganish milliy o'zini anglashni kuchaytiradi.

Binobarin, milliyadabiyotimiz uchun haq gapni aytish badiiy ijodning oddiy talabiga aylanib qoldi. Bugun adabiyot zarur gapni, dolzarb masalani insonning taqdiriga bog'lab, ta'sirli yo'sinda ifodalash lozimligiga odatlanib bormoqda. Milliy dramaturgiyada esa hozirgacha kerak gapni yalang'och yo'sinda, keskin tarzda aytish fazilat sanab kelinmoqda. Dramatik tur o'zbek adabiyotiga kirib kelganiga bir asr bo'ldi. Ilk dramatik asar sifatida tan olingan Behbudiyning

"Padarkush" asari 1911 yilda yozilgandi. Yuz yillik tarix vatajribaga ega bo'lgan bu o'zbek dramaturgiyasi o'tgan asrning boshi va ikkinchi jahon urishi vaqtini hisobga olmaganda doimo ham boshqa adabiy turlardan sustroq takomillashgan. Bu susayish ayniqsa o'tgan asrning "turg'unlik davri" deb atalgan 70 80 va mustaqillikning ilk yillarida aniq seziladi. Bunday sustkashlikning muayyan obyektiv va subyektiv sabablari ham bor. Muhokama:Avvalo, shuni achinish bilan ta'kidlash mumkinki, adabiyotimizda faqat dramaturgiya bilan shug'illanadigan maxsus ijodkorlar juda kam. Borlari ham tezda shuhrat topib kashfiyot darajasidagi sahna asarlari yaratib, teatrlarning doimiy hamkoriga aylanib ketavermaydilar. Ikkinchidan, mabodo, shunday talantli drama yaratilib, sahnalashtirilsa ham unga tomoshabinni jalb qilish masalasi tug'iladi. Uchinchidan bozor iqtisodiyoti sababli dramaturg o'z asari bilan boyib ketayotgani yo'q. Shunga qaramay so'ngi 20 yil ichida drama yaratilmay ham qolmadi, sahna bo'shab ham qolmadi, ozmi-ko'pmi tomoshabin teatrga ham kirib turdi. Har bir ijodkor ma'lum bir narsani, mavzuni tanlab oladi. Bu huddi homila kabi uning ichida, ongida rivoj topadi, obrazlar, voqealar tizmini xayolidan o'tkazib, g'oyasini pishiradi. Muallif tarafidan bo'lajak asar uchun mavzu tanlab olinganidan so'ng uning oldida keyingi muammo ko'ndalang bo'ladi. Bu masala asarning tuzilishini aniqlashdan ibirat. Albatta asarning qurilishi, ya'ni tarkibini belgilash ham ancha ma'suliyatli sanaladi. Bu o'rinda muallif asari kompozitsiyasini tuzib olish harakatiga tushib qoladi. Aslida kompozitsiya so'zi lotin tilidan olingan bo'lib, u o'zbek tilida tuzilish, qurilish sifatida ma'no anglatadi. Asar kompozitsiyasi nafaqat voqealar tizimi bilan balki so'zlar qurilishi, ularning berilishi bilan ham bog'liq.

Xulosa

Mustaqillik davri o'zbek dramaturgiyasi milliy adabiyot tarixida yangi bosqichni tashkil etadi. U tarixiy merosni qayta o'rganish, zamonaviy jamiyat

muammolarini ko'tarish va jahon dramaturgiyasi bilan hamkorlik orqali milliy o'ziga xoslikni boyitdi. Kelajakda dramaturgiyaning yanada rivojlanishi uchun yosh ijodkorlarni qo'llab-quvvatlash, xalqaro hamkorlikni kengaytirish va yangi janr izlanishlarini rag'batlantirish zarur.

«Vek jivi — vek uchisъ» («Asr yasha — asr o'rgan») ruhida bu sohani chuqur o'rganish va rivojlantirish davom ettirilishi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

O'zbek adabiyoti tarixi. Mustaqillik davri. Toshkent, 2010–2025 yillar nashrlari.

Odil Yo'qubov va Abdulla Oripov dramalari tadqiqotlari.

Usmon Azim, Hurshid Davron tanlangan asarlari.

Teatrshunoslik va adabiyotshunoslik ilmiy maqolalari (O'zbekiston Fanlar akademiyasi, arxiv.uz).

Qoraqalpoq dramaturgiyasining qiyosiy tahlili.